

Stomanın cinsel yaşam üzerindeki etkileri

Effects of stoma on sexual life

Özge Kaya¹, Dilek Aygün²

ÖZ

Bireylerin sağlıklı ve üretken yaşama dönemlerine yardımcı olabilmek, daha uzun süre kaliteli bir şekilde yaşamalarını sağlamak ve alta yatan patolojiyi iyileştirmek için oluşturulan stoma, aynı zamanda fiziksel, sosyal, bilişsel ve duygusal açıdan sorunlara da neden olabilmektedir. Bu süreçte cerrahinin, kemoterapi ve radyoterapinin yan etkilerinin yanı sıra stoma, bireyde beden imgesinde bozulma, kendini çekici hissetmemeye neden olarak, cinsel yaşamı olumsuz olarak etkilemekte, cinsel işlev ve istek kaybı görülebilmektedir. Bu derleme makale; stomalı bireylerin cinsel yaşamlarının nasıl etkilendiğinin, cinsel işlev bozukluklarının (CİB) ne oranda görüldüğünün incelenmesi amacıyla planlandı.

Anahtar Kelimeler: cinsellik, cinsel yaşam, hemşirelik, stoma

ABSTRACT

Stoma, which is used in order to help individuals return their healthy and productive life, to help them live their lives in a more qualified way, and to improve the underlying pathology, may cause physical, social, cognitive and emotional problems, at the same time. In addition to side effects of surgical operations, chemo and radiotherapy; stoma also causes deterioration of the body images in individuals, the feeling of not being attractive; therefore, it affects sex life, causes dysfunctions therein and decreased desire thereto. The aim of this review article is to examine the sex life of individuals with a stoma, to see how it is affected, and to study the level of sexual dysfunctions.

Keywords: nursing, ostomy, sexuality, sexual life

GİRİŞ

Stoma, Yunanca'da ağız ve açıklık anlamına gelen bir kelimedir. Kolostomi kalın bağırsağın, ileostomi ince bağırsağın cilde ağızlaştırılmasıdır. Mesaneden yeni bir yol oluşturularak vücut yüzeyine stoma açılmasına ise ürostomi denilmektedir.^[1]

Uluslararası Kanser Araştırmaları Merkezi'nin (International Agency for Research on Cancer-IARC) projesi olan GLOBOCAN 2018 (Tahmini Dünya Kanser İnsidans, Ölümleri ve Sıklığı) verilerine göre; dünyada en sık görülen kanser türleri arasında kolorektal kanserler (%10,2) 3. sırada, prostat kanseri (%7,1) 4. sırada yer almaktadır.^[2] Amerikan Kanser Birliği'nin (American Cancer Society-ACS) 2019 verilerine göre; prostat kanseri erkeklerde (%20) 1. sırada, mesane kanseri (%7) 4. sırada, kolorektal kanserler hem kadınlarda (%7) hem de

erkeklerde (%9) 3. sırada en sık görülen kanser türleri arasında yer aldığı tahmin edilmektedir.^[3] Türkiye kanser istatistikleri 2015 verilerine göre ise en çok görülen 10 kanser türü arasında; prostat kanseri erkeklerde 2. sırada, kolorektal kanser hem erkeklerde hem de kadınlarda 3. sırada, mesane kanseri ise erkeklerde 4. sırada bulunmaktadır.^[4]

Kanserlerin tedavisinde genellikle primer tedavi cerrahidir ve ek olarak kemoterapi ve radyoterapi uygulanmaktadır.^[5] Yukarıda istatistikleri verilen kanserlerin cerrahi girişimleri sırasında bireylerin çoğuna stoma açılmaktadır.^[6] Avrupa Birliği Komisyon Üyesi Ülkelerde 2011 yılında her yaş grubundan olmak üzere yaklaşık 700,000 bireyde stoma (ileostomi, kolostomi ya da ürostomi) bulunduğu bildirilmiştir. Bu bireylerin %56,0'ında kalıcı türde stoma bulunmakta olup; %0,07 oranı ile kolostomi en çok uygulanan stoma türüdür.^[7] Ülkemizde kolostomi açılan olgu sayısına ilişkin veriler yetersiz olmakla birlikte, Karadağ ve ark. tarafından yapılan çalışmada; hastaların %57,1'inin kalıcı kolostomi, %14,3'ünün geçici kolostomi, %5,7'sinin kalıcı ileostomi, %5,7'sinin geçici ileostomi ve %17,1'inin ürostomiye sahip oldukları bulunmuştur.^[8]

Bireylerin sağlıklı ve üretken yaşama dönemlerine yardımcı olabilmek, daha uzun süre kaliteli bir şekilde yaşamalarını sağlamak ve alta yatan patolojiyi iyileştirmek için oluşturulan stoma, aynı zamanda fiziksel, sosyal, bilişsel ve duygusal açıdan sorunlara da neden olabilmektedir.^[9] Bu

¹İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, İstanbul, Türkiye

²Sakarya Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sakarya, Türkiye

Yazışma Adresi/ Correspondence:

Öğretim Görevlisi Özge Kaya

Maltepe Mahallesi, Yılanlı Ayazma Caddesi, No: 26 P.K. 34010 İstanbul, Türkiye

Tel. +90 212 444 50 01 (2161)

E-mail: ozge.kaya@yeniyuzuil.edu.tr

Geliş/ Received: 20.02.2020

Kabul/ Accepted: 23.04.2020

süreçte cerrahinin, kemoterapi ve radyoterapinin yan etkilerinin yanı sıra stoma, bireyde beden imgesinde bozulma, kendini çekici hissetmemeye neden olarak, cinsel yaşamları olumsuz olarak etkilenmekte cinsel işlev ve istek kaybı görülebilmektedir.^[10] Cinsellik, yaşam kalitesinin önemli bir göstergesidir ve Dünya Sağlık Örgütü cinselliği “*cinsel varoluşun bedensel, duygusal, entelektüel ve sosyal öğelerinin kişilik, iletişim ve sevgiyi kuvvetlendirecek şekilde bir araya gelmesi*” şeklinde tanımlamaktadır.^[11]

Bu derleme makale; stomalı bireylerin cinsel yaşamlarının nasıl etkilendiğinin, cinsel işlev bozukluklarının (CİB) ne oranda görüldüğünün incelenmesi amacıyla planlandı.

Literatürde stomanın erkeklerin ve kadınların cinsel yaşamı üzerine etkisi ile ilgili 11 araştırma makalesi ve üç sistematik derleme örneği incelendi (Tablo 1).

Çalışmalarda CİB değerlendirildiği ölçek/skalalar incelendiğinde (Tablo 2); erkeklerin cinsel fonksiyon, kadınların ise cinsel fonksiyon ve beden algısı ile CİB açısından değerlendirildiği saptandı.

Erkekler ile ilgili yapılan iki çalışma örneğine bakıldığında; Yılmaz ve ark. (2017) stoması olan 33 erkekten %54,5’inde şiddetli, %15,2’sinde orta, %27,3’ünde ise hafif derecede erektil disfonksiyon bozukluğu olduğunu saptamışlardır.^[12] Vural ve ark. (2016) da benzer şekilde stoması olan yedi

Tablo 1. Stomanın cinsel yaşam üzerindeki etkilerini gösteren çalışmalar

Yazar/ Yıl/ Ülke	n	Amaç	Ölçüm Aracı	Stomanın Cinsel Yaşam Üzerindeki Etkileri
Kılıç ve ark. 2007 Türkiye ^[20]	n=60 Müdahale grubu; n=40 Kontrol grubu; n=20	Kalıcı ostomi ameliyatının beden algısı, cinsel işlevler, benlik saygısı ve eşler arasındaki uyuma etkisini incelemek.	*GRCDE *BAÖ *RBSÖ *ÇUÖ *SCID-NP	*Kadınların dokunma, kaçınma ve iletişim alt birimlerinden aldığı puanlar, erkeklere göre karşılaştırıldığında anlamlı derecede daha yüksek, *Ostomi hastalarında kontrol grubuna göre empotans ve erken boşalma hariç cinsel işlevlerdeki bozulma anlamlı derecede daha belirgin, *Kontrol grubuna göre ostomi hastalarında eş uyumu sorunu daha yüksek oranlarda bulunmuştur.
Çakmak ve ark. 2010 Türkiye ^[18]	n=56 (Kadın=30 Erkek=26)	Kalıcı stoması olan eşlerin yaşam kalitesini değerlendirmek.	Ankara Üniversitesi Halk Sağlığı, Genel Cerrahi ve Psikoloji Bölümü tarafından yapılan anketler kullanılmış.	*Erkek eşlerin %76’sı ve kadın eşlerin %33’ü stoma açıldıktan sonra cinsel olarak etkin olmadıklarını, *Erkek eşin %80’i, aktif olmayan cinsel yaşamın nedeni olarak, kolostomi sonrası eşlerini itici bulmalarından kaynaklandığını, *Cinsel ilişki sıklığının, cinsel açıdan aktif olan tüm eşlerde azaldığını bildirmişlerdir.
Mahjoubi ve ark. 2010 İran ^[21]	n=174	Stoma bölgesinin hastaların yaşam kalitesine etkisini incelemek.	*EORTC QLQ-C30 *QLQ-CR38.	*Uygun stoma bölgesi olan hastaların anlamlı derecede daha iyi cinsel fonksiyon puanına sahip olduğu görülmüştür.
Ang ve ark. 2013 ^[23]	8 farklı makale incelenmiş	Kolostomi veya ileostomi ameliyatı sonrası hastaların psikososyal sağlığını etkileyebilecek stresörlerle ilgili deneysel çalışmaları özetlemek.	Literatür (CINAHL, Cochrane Library, PubMed, PsycINFO, Scopus, Science Direct ve Web of Science) taranmış.	*Torba ve stomanın varlığının, fiziksel sınırları ihlal ettiği ve cinsel duyguları etkilediği, *Stomadan sonra çekiciliğin azaldığı, *Bazı hastalarda anal skar ve akut vajinal ağrının varlığı ile cinsel ilişkinin imkansız hale geldiği bildirilmiştir.
Danielsen ve ark. 2013 Almanya ^[19]	21 makale incelenmiş	Bu sistematik derlemenin amacı, stomanın stomalı hastaların eşlerini nasıl etkileyebileceğini araştırmak.	Literatür (PubMed, CINAHL, Embase, Cochrane ve PsycINFO) taranmış.	*Eşlerin cinsel yaşamlarının ciddi şekilde etkilendiği, *Stomalı hastaların eşleri stomadan sonra; eşlerini cinsel açıdan daha az çekici bulduklarını belirtmişlerdir.
Reese ve ark. 2014 Almanya ^[24]	n=141	Ostomi kullanımının cinsel ilişki üzerindeki etkilerini incelemek.	*SFQ	*Stoması olan kadınlar hiç stoması olmayan kadınlarla karşılaştırıldığında; stomanın cinsel işlev üzerinde olumsuz etkileri olduğu, *Stomanın kadınlarda kötü beden imajı algısı oluşturduğu ve cinsel isteği azalttığı ortaya koyulmuştur.
Cardoso ve ark. 2015 Brezilya ^[14]	n= 10 (Erkek:6, Kadın:4)	Bağırsak ostomi hastaları için cinsellik ve diğer günlük yaşam aktiviteleri hakkında bilgi vermek.	Bireysel görüşme.	*Ostomili kadınlarda vajinal atrofi ve vajinal kayganlıkta azalmaya bağlı dispareni, *Ostomili erkeklerde erektil disfonksiyon ve boşalma problemleri, *Kadın ve erkeklerde cinsel ilişki esnasında stoma torbasının yerinden çıkacağı korkusu ve cinsel isteksizlik sorunları yaşandığı bildirilmiştir.

Tablo 1 devamı. Stomanın cinsel yaşam üzerindeki etkilerini gösteren çalışmalar

Yazar/ Yıl/ Ülke	n	Amaç	Ölçüm Aracı	Stomanın Cinsel Yaşam Üzerindeki Etkileri
Vural ve ark. 2016 Türkiye ^[13]	n=14 (Erkek:7, Kadın:7)	Stoması olan kişilerin cinsel fonksiyonla ilgili yaşadıklarını aktarmak.	Bireysel görüşme.	*Erkeklerde erektil disfonksiyon ve retrograd ejakülasyon sorunu, *Kadınlarda cinsel ilişki sırasında vajinal kayganlıkta azalmaya bağlı ağrı, *Erkek ve kadınlarda cinsel ilişki esnasında stomadan sızıntı olacağı korkusu yaşadıklarını bildirmişlerdir.
Nasvall ve ark. 2017 İsveç ^[22]	n=275	Kalıcı stomaya sahip rektal kanserli hastaların, stoması olmayan hastalara göre yaşam kalitesine etkisini değerlendirmek.	*EORTC QLQC30 *EORTC QLQ-CR38 *SF-36 *CQ	*Stomada gelişen komplikasyonların(parastomal herni vb.) cinsel işlevselliği ve isteği önemli ölçüde bozduğu ortaya konulmuştur.
Zhu ve ark. 2017 Çin ^[16]	n=75	Ostomili Çinli hastaların cinsel deneyimlerini incelemek.	*ASEX	*Stomadan sonra gelişen anal skar ve akut vajinal ağrının, hastaların cinsel ilişkilerini etkilediği, *Ostomili Çin hastalarının % 66.7'sinde cinsel işlev bozukluğu olduğu, *Stoma tipi ve komplikasyonların da cinsel hayatı olumsuz etkilediğini bildirmişlerdir.
Yılmaz ve ark. 2017 Türkiye ^[12]	n=57	Stomalı hastalarda stomanın cinsel fonksiyon ve yaşam kalitesine etkisini belirlemek.	* IIEF *IFSF *SQOLS	*33 erkekte % 54,5'inde şiddetli, % 15,2'sinde orta, % 27,3'ünde hafif erektil fonksiyon bozukluğu olduğu, *Tüm kadın hastalarda cinsel işlev bozukluğu olduğu ortaya konulmuştur.
Alkaya S. 2018 ^[17]	27 makale incelenmiş.	Hastanede yatış sırasında ve taburcu olduktan sonra ostomi ameliyatı sonrası psikososyal sağlıkla ilgili deneysel çalışmaları özetlemek.	Literatür; (PubMed, CINAHL, Ebrary, Elsevier, Science Direct ve Scopus) taranmış.	*Stoması olan kadınlarda dispareni, vajinismus, anorgazmi, *Kadın ve erkeklerde cinsel ilişkiden kaçınma ve cinsel işlevlerde zorluklar yaşandığı bildirilmiştir.
Villa ve ark. 2018 İtalya ^[25]	n=11	Ürostomili hastaların kişisel bakım deneyimlerini araştırmak ve kişisel bakımı etkileyen faktörleri tanımlamak.	Bireysel görüşme.	*Stoması olan erkeklerde erektil disfonksiyon, *Kadın ve erkeklerde cinsel çekiciliğin azaldığını bildirmişlerdir.
Thyo ve ark. 2019 Danimarka ^[15]	n=2402 (Halen cinsel olarak aktif olan 1295 hastanın 138'inde kalıcı bir stoma vardı)	Kolorektal kanserli kadın hastalarda cinsel işlev bozukluğunu araştırmak.	*SVQ	*Kalıcı stoması olan kadın hastalarda cinsel isteksizlik, dispareni, cinsel ilişki sırasında kanama sorunları olduğu bildirilmiştir.

Tablo 2. Yapılan çalışmalarda kadın ve erkeklerde cinselliği değerlendirmek için kullanılan ölçekler

Golombok Rust Inventory of Sexual Satisfaction (GRCDE= Golombok Rust Cinsel Doyum Envanteri)	Sexual Function Questionnaire (SFQ= Cinsel Fonksiyon Anketi)
BAÖ=Beden Algısı Ölçeği	Quality of Life Assessment Scale (SF-36= Yaşam Kalitesi Değerlendirme Ölçeği)
RBSÖ=Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği	Colostomy Questionnaire (CQ= Kolostomi Anketi)
ÇUÖ=Çiftler Uyum Ölçeği	Arizona Sexual Experiences Scale (ASEX= Arizona Cinsel Deneyimler Skalası)
Structured Clinical Interview for DSM-nonpatients (SCID-NP= DSM-III-R eksen 1 bozuklukları açısından hasta olmayan kişiler için yapılandırılmış klinik görüşme formu)	Sexual Vaginal Changes Questionnaire (SVQ= Cinsel İşlev-Vajinal Değişiklikler Anketi)
European Organization for Research and Treatment of Cancer Quality of Life Questionnaire (EORTC QLQ-C30= Kanserli Hastalarda Yaşam Kalitesi Ölçeği)	International Index of Erectile Function (IIEF= Uluslararası Ereksiyon İşlevi İndeksi)
The EORTC Colorectal Quality of Life Questionnaire (QLQ-CR38= Kolorektal Kanserli Hastalarda Yaşam Kalitesi Ölçeği)	Index of Female Sexual Function (IFSF= Kadın Cinsel Fonksiyon Sorgulama İndeksi)
Stoma Quality of Life Scale (SQOLS=Stoma Yaşam Kalitesi Ölçeği)	

erkeğin erektil disfonksiyon ve retrograd ejakülasyon sorunu olduğunu bildirmişlerdir.^[13] İki farklı çalışmada erkek hastalarla yapılan derinlemesine bireysel görüşmeler sonucunda, erkekler cinsel ilişki esnasında torbadan sızıntı olacağı korkusu yaşadıklarını ve bunun isteksizliğe yol açtığını bildirmişlerdir.^[13,14]

Kadınlar ile ilgili yapılan çalışma örnekleri incelendiğinde; Thyo ve ark. (2019) kalıcı stoması olan 138 kadının vajinal kayganlıkta azalmaya bağlı (yağlanma, lubrikasyon) dispareni, cinsel ilişki sırasında kanama ve cinsel isteksizlik sorunları olduğunu saptamışlardır.^[15] Zhu ve ark. (2017) stoması olan 28 kadının anal skar ve akut vajinal ağrı sorunlarının cinsel ilişkiyi olumsuz yönde etkilediğini bildirmişlerdir.^[16] Alkaya ve ark. (2018) ise yaptıkları sistematik derleme sonucunda stoması olan kadınların vajinismus, anorgazmi ve cinsel isteksizlik sorunları yaşadıklarını belirtmişlerdir.^[17]

Stomalı bireylerin eşlerinin cinsel yaşama ilişkin görüşlerinin alındığı çalışmalar gözden geçirildiğinde; Çakmak ve ark. (2010) kalıcı stoması olan eşlerin yaşam kalitesini değerlendirmek amacıyla yaptıkları çalışmada; kadın ve erkek eşlerin tümü kocasının/karısının ameliyatından önce cinsel olarak aktif olduklarını, ancak erkek eşlerin %76'sı ve kadın eşlerin ise %33'ü stoma açıldıktan sonra cinsel olarak etkin olmadıklarını ifade etmişlerdir. Erkek eşin %80'i, aktif olmayan cinsel yaşamın nedeni olarak, kolostomi sonrası eşlerini itici bulmalarından kaynaklandığını bildirmişlerdir.^[18] Bu bulguyu destekleyen bir sistematik derleme çalışmasında Danielsen ve ark. (2013) stoma açıldıktan sonra eşlerinin onları cinsel açıdan daha az çekici bulduklarını belirtmişlerdir.^[19]

Stoması olan hastalarda eş uyumu sorunu olduğunu ve cinsel işlevin olumsuz etkilendiğini vurgulayan Kılıç ve ark. (2007) gibi Zhu ve ark. (2017) da Çinli stoması olan hastaların %66,7'sinde cinsel işlev bozukluğu olduğunu, stoma tipi ve komplikasyonların da cinsel hayatı olumsuz yönde etkilediğini bildirmişlerdir.^[16,20]

Mahjoubi ve ark. (2010) yaptığı çalışmada uygun stoma bölgesi olan hastaların anlamlı derecede daha iyi cinsel fonksiyon puanına sahip olduğu görülmüştür.^[21]

Nasvall ve ark. (2017) çalışmasında stomada gelişen komplikasyonların (parastomal herni vb.) cinsel işlevselliği ve isteği önemli ölçüde bozduğu ortaya koyulmuştur.^[22]

Vural ve ark. (2016) hastaların stoma ameliyatından sonra cinsel ilişkiyi yeniden kurmanın zorluklarını ve bir stoma hemşiresinden eğitim/danışmanlığa gereksinim duyduklarını belirtmişlerdir.^[13] Çakmak ve ark. (2010) ise ameliyat öncesi hastaya yapılan danışmanlığın eşine de

uygulanmasıyla cinsel zorluklarla baş etmenin daha kolay olacağını bildirmişlerdir.^[18]

Cinsel açıdan uyumun sağlanmasında hemşirelerin; hastaları, karşılaşacakları cinsel sorunlar açısından hazırlanması, hastaların cinsel doğasını keşfetmesi ve yaşadıkları sorunlarla ilgili tartışma fırsatlarından yararlanmaları çok önemlidir. Bu, hastaların ameliyat sonrası panik, sıkıntı ve yıkımdan kaçınarak bilinçli bir şekilde tepki vermelerini sağlayacaktır.^[26]

Sonuç olarak; bireylerin sağlıklı ve üretken yaşama dönemlerine yardımcı olabilmek, daha uzun süre kaliteli bir şekilde yaşamalarını sağlamak ve altta yatan patolojiyi iyileştirmek için oluşturulan stomanın kadın ve erkeğin cinsel yaşamını, eş ile ilişkilerini olumsuz yönde etkilediği görülmektedir. Kadınların/erkeklerin ve eşlerinin tedaviye uyumunda kaygılarını gidermek ve yaşam kalitelerini arttırmak amacıyla yardıma gereksinimleri olmaktadır. Hemşirelerin hastaların cinsel fonksiyonunu etkileyebilen hastalıkları bilmesinin, uygun iletişimle hastalarla cinsel yaşamı hakkında konuşmasının, uygun eğitimi vermesinin ve özel tedavi gerektiren durumlarda ilgili uzmanlara yönlendirilmesinin önemi büyüktür.

Hakem Değerlendirmesi

Dış bağımsız

Çıkar Çatışması

Yazarlar çıkar ilişkisi olmadığını beyan etmişlerdir.

Finansal Destek

Herhangi bir mali destek alınmamıştır.

Peer-review

Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest

No conflict of interest was declared by the authors.

Financial Disclosure

No financial support has been received.

KAYNAKLAR

1. Vural F, Erol F. Ostomili Hastalarda Yaşam Kalitesi Nasıl Yükseltilir? DEUHYO ED 2013;6:34-9. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/753524>
2. Cancer. https://www.who.int/health-topics/cancer#tab=tab_1
3. Cancer Facts and Figures 2019. <https://www.cancer.org/research/cancer-facts-statistics.html>
4. Türkiye Kanser İstatistikleri. <https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/kanser-istatistikleri>
5. Cunningham C, Lindsey L. Colorectal cancer: management. *Medicine* 2007;35:306-10. [CrossRef]
6. Vonk-Klaassen SM, Vocht HM, Ouden ME, Eddes EH, Schuurmans MJ. Ostomy-related problems and their impact on quality of life of colorectal cancer ostomates: a systematic review. *Qual Life Res* 2016;25:125-33. [CrossRef]
7. Eucomed Background Paper, Access to Ostomy Supplies and Innovation: Guiding Principles for European Payers; 2012. https://www.medtecheurope.org/wp-content/uploads/2015/09/2002012_MTE_Access-to-Ostomy-Supplies-and-Innovation-Guiding-Principles-for-European-Payers_Background.pdf

8. Karadağ A, Öztürk D, Çelik B. Ostomili bireylere yönelik yaşam kalitesi ölçeğinin Türkçeye uyarlanması. *Kolon Rektum Hast Derg* 2011;21:173–81. <https://toad.halileksi.net/sites/default/files/pdf/stoma-yasam-kalitesi-olcegi-toad.pdf>
9. Duluklu B, Şenol Çelik S. Kolostomisi Olan Bireylerde Yaşam Kalitesi: Sorunlar ve Hemşirelik Girişimleri. *HUHEMFAD* 2019;6:111–9. http://www.hacettepehemsirelikdergisi.org/pdf/pdf_HHD_291.pdf
10. Akman G, Aygin D. Kolorektal kanser tanılı kadınlarda cinsel sağlık nasıl etkileniyor? *Androloji Bülteni* 2015;17:145–51. http://www.journalagent.com/androloji/pdfs/AND_17_61_145_151.pdf
11. World Health Organization (WHO). Sexual health. https://www.who.int/health-topics/sexual-health#tab=tab_1
12. Yılmaz E, Çelebi D, Kaya Y, Baydur H. A Descriptive, Cross-Sectional Study to Assess Quality of life and Sexuality in Turkish Patients with a Colostomy. *J Ostomy Wound Manage* 2017;63:22–9. [\[CrossRef\]](#)
13. Vural F, Harputlu D, Karayurt Ö, Suler G, Edeer AD, Ucer C, Onay DC. The Impact of an Ostomy on the Sexual Lives of Persons with Stomas. *J Wound Ostomy Continence Nurs* 2016;43:381–4.
14. Cardoso DBR, Almeida CA, Santana ME, Carvalho DS, Sonobe HM, Sawada NO. Sexuality of people with intestinal ostomy. *Revista da Rede de Enfermagem do Nordeste* 2015;16:576–85. [\[CrossRef\]](#)
15. Thyø A, Elfeki H, Laurberg S, Emmertsen KJ. Female sexual problems after treatment for colorectal cancer --a population-based study. *Colorectal Dis* 2019;21:1130–9. [\[CrossRef\]](#)
16. Zhu X, Chen Y, Tang X, Chen Y, Liu Y, Guo W, Liu A. Sexual Experiences of Chinese Patients Living With an Ostomy. *J Wound Ostomy Continence Nurs* 2017;44:469–74. [\[CrossRef\]](#)
17. Ayaz-Alkaya S. Overview of psychosocial problems in individuals with stoma: A review of literature. *Int Wound J* 2019;16:243–9. [\[CrossRef\]](#)
18. Çakmak A, Aylaz G, Kuzu AM. Permanent Stoma Not Only Affects Patients' Quality of Life but also That of Their Spouses. *World J Surg* 2010;34:2872–6. [\[CrossRef\]](#)
19. Danielsen AK, Burcharth J, Rosenberg J. Spouses of patients with a stoma lack information and support and are restricted in their social and sexual life: a systematic review. *Int J Colorectal Dis* 2013;28:1603–12. [\[CrossRef\]](#)
20. Kılıç E, Taycan O, Belli AK, Özmen M. Kalıcı Ostomi Ameliyatının Beden Algısı, Benlik Saygısı, Eş Uyumu ve Cinsel İşlevler Üzerine Etkisi. *Türk Psikiyatri Derg* 2007;18:302–10. <http://www.turkpsikiyatri.com/C18S4/02kaliciOstomi.pdf>
21. Mahjoubi B, Goodarzi KK, Mohammad-Sadeghi H. Quality of Life in Stoma Patients: Appropriate and Inappropriate Stoma Sites. *World J Surg* 2010;34:147–52. [\[CrossRef\]](#)
22. Nasvall P, Dahlstrand U, Lowenmark T, Rutegard J, Gunnarsson U, Strigard K. Quality of life in patients with a permanent stoma after rectal cancer surgery. *Qual Life Res* 2017;26:55–64. [\[CrossRef\]](#)
23. Ang SGM, Chen HC, Siah RJC, He HG, Klainin-Yobas P. Stressors Relating to Patient Psychological Health Following Stoma Surgery: An Integrated Literature Review. *Oncol Nurs Forum* 2013;40:587–94. [\[CrossRef\]](#)
24. Reese JB, Finan PH, Haythornthwaite JA, Kadan M, Regan KR, Herman JM, et al. Gastrointestinal ostomies and sexual outcomes: a comparison of colorectal cancer patients by ostomy status. *Support Care Cancer* 2014;22:461–8. [\[CrossRef\]](#)
25. Villa G, Manara DF, Brancato T, Rocco G, Stievano A, Vellone E, Alvaro R. Life with a urostomy: A phenomenological study. *Applied Nursing Research* 2018;39:46–52. [\[CrossRef\]](#)
26. Borwell B. Rehabilitation and stoma care: addressing the psychological needs. *Br J Nurs* 2009;18:S20–5. [\[CrossRef\]](#)